

Pri teh glagolih ne smemo pozabiti na znano okoliščino, da je slovenščina glede obravnavanja prvotnih skupin tl, dl razdeljena na dva dela. Na severu je pas, ki je te skupini obdržal; na majhnem ozemlju na Koroškem so oblike s takim tl ali dl v polni moči, ne samo pri omenjenih glagolih, ampak tudi drugod (*šidlo, modliti*). V tem pasu je ohranjen prasllovanski dialektični pojav, ki je značilen za zahodno slovanščino. Vzhodna slovanščina in preostali del južne slovanščine sta tl, dl asimilirala v l. Današnje teritorialno razmerje med tl, dl na eni strani in l na drugi strani je bilo v slovenskih narečjih nekoč verjetno drugačno, in sicer v korist neasimiliranih skupin. Nekoč so bile oblike vrste *šidlo, modliti* razširjene še precej bolj na jug, pa so jih pozneje izpodrinile asimilirane oblike. Bolj trdoživa sta bila tl, dl pri glagolih I. vrste; pri njih je opora številnih drugih oblik s t ali d (n. pr. ves sedanjik z deležnikom vred, trpni deležnik, glagolnik, tudi iterativa bi bila utegnila imeti svoj vpliv) imela za posledico, da sta t, d obstala. Če pa je morda vendarle zmagala asimilacija, sta bila dentalna zapornika zelo zgodaj spet obnovljena, prav gotovo pa še tako zgodaj, da se je novi akut lahko po normalni poti še podaljšal in vokal pod dolgim poudarkom 'zožil. Zato narečja, ki govorijo plétel in bôdel, posredno pričajo, da so bila nekoč zajeta v pas, ki je iz prasllovanske dediščine še rešil neasimilirana tl, dl.

Z drugačnimi razmerami pa je treba računati v tistem pasu, ki je podaljšek balkanskoslovanskega jedra. Na tem ozemlju sta bila tl, dl asimilirana tudi pri dentalnih glagolih I. vrste: *pâl pâla, plêl plêla, bôl bôla* itd. Veliko pozneje so pričele tudi semkaj vdirati oblike s t, d, in sicer predvsem iz knjižnega jezika; v knjigi sta namreč po vplivu gorenjsčine tl, dl prišla do znatne premoči. Vendar je do tega vdora prišlo tako pozno, da se je kratki poudarek sicer lahko še podaljšal, vokal pod njim pa se ni utegnil več zožiti: *plêtel, bôdel, védel* itd. Ker so take oblike v zbornem govoru zelo pogoste, je prav, da jih je tudi novi SP priznal in jih po pravici postavil ob etimološko upravičene oblike z ozkim e, o.

Fr. Tomšič

POSEBNA VOKALIZACIJA POLGLASNIKA

Znana stvar je, da se polglasnik v centralnih in zahodnih narečjih in seveda tudi v knjižnem jeziku pod dolgim poudarkom spremeni (vokalizira) v a (*pásji, semánji, ovác, tál, umákne* itd.). Manj znano je, da se na istem območju polglasnik včasih podaljša v e. Za takšno vokalizacijo je zelo znan primer določni pridevnik *ta ténki* za običajno knjižno *tánki*. Na enako vokalizacijo naletimo v im. edn. m. opisnih deležnikov pri nekaterih prefigiranih glagolih IV. vrste, ki so izpeljani iz imen s polglasnikom v korenu (*táman, mädal, mägla*): *poténnil, zmédlii, zaméglil*. Ne gre torej za kdove kako obsežen pojav, vendar pa le za pojav, ki je zanimiv, saj sega v narečja in knjižni jezik in kaže glasovne zakonitosti (premik poudarka, ozko vokalno kvaliteto), ki so značilne za njihovo kategorijo. Pričakovali bi namesto njih *potánnil, zmádlil, zamáglil*. V taki podobi bi bile le preveč daleč od svojih besednih osnov. Zato si je jezik na neki način moral pomagati. Najbolj preprosto je bilo, da je ponekod posplošil poudarek neprefigiranega glagola (*potemnil, zmedlil, zameglil*). Druga pot, da se odpravi nevšečnost, je bila vokalizacija v e. Vprašanje je zdaj, od kod takšna vokalizacija, saj se upira splošnemu razvoju na tem področju. Mislim, da je imela svojo vlogo pri tem dogajanju glasovna okolica: sosednji glasovi so vsi iz sprednjega dela ustne votline ali pa celo labiali. Tako se je mogel že polglasnik takšni okolici prilagoditi in se je izgovarjal z ejevsko podlago. Ob podaljšanju mu je bila pot do eja bližja in naravnejša kakor do aja.

Na podoben razvoj bi smeli misliti pri sedanjiku glagola *šápniti: šépnem* (s čistim, ozkim ejem) namesto etimološko upravičenega *šápnem* (kakor *gánem, sáhnem, páhnem*), kolikor niso seveda naravnost vplivali sedanjiki z ozkim -é- v korenu (n. pr. *zaklénem, trénem, usékne*).

Ne bi bilo prav, če bi na tak način razlagali -é- v sedanjiku glagolov *šápéčem, ščágéčem, razgéčem*. Pleteršnik ima še na prvem mestu oblike *šápáčem, ščágáčem, razgáčem*, na drugem pa oblike z -é-. V teh primerih ne gre za vokalizacijo polglasnika v e, ampak za zamenjavo obrazil -ät in -et: iz samostalnikov s prvim obrazilom se je po običajni poti razvil -á-, iz drugih pa seveda -é-.

Fr. Tomšič

POPRAVEK

V prejšnji številki JiS naj se na str. 157 v 8. vrsti od spodaj popravi naslov Mrzelovega članka: »Srečko Kosovel in mladina« v: »Srečko Kosovel in Mladina«.